

OSMANLI GAZETESİNİN (1897 - 1904) GİRİT İSYANLARINA BAKIŞI

Gülser OĞUZ

H.Ü. Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

Geliş Tarihi: 08.03.2006

Yayına Kabul Tarihi: 29.09.2006

ÖZET

Yunanistan'ın tahriki, Fransız İhtilalinin etkileri ve Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüzlüğü nedeniyle Girit'teki isyanlar 1896-97 tarihinde iyice şiddetini artırmıştır. Girit'te çıkan bu isyanlara, Avrupa devletleri çıkarları gereği ilgisiz kalmamıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan Osmanlı Gazetesi de Girit isyanlarıyla ilgilenmiştir. Girit isyanları, özellikle gazetenin görüşleri doğrultusunda ele alınmıştır ve Sultan II. Abdülhamit'i eleştirmenin bir unsuru olarak kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Girit isyanları, Osmanlı Gazetesi, Sultan II. Abdülhamit, Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan.*

ACCORDING TO OSMANLI GAZETESİ (1897-1904) IN REBELS OF CRETE

ABSTARCT

In Crete rebels become more intense gradually in 1896-1897 Ottoman Empire for which reason weakening and the impact of the French revolution on Ottoman Empire, European country did not become irrelevant because of self-interest. Osmanlı Gazetesi is interested in Crete rebels as a publishing of İttihat ve Terakki, particularly, Crete rebels was told to the news which giving party to it and public opinion. This news was used as if Abdülhamit II was guilty.

Key words: *Rebels of Crete, Osmanlı Gazetesi, Sultan II. Abdülhamit, Ottoman Empire, Grece*

1. GİRİŞ

Asya, Avrupa ve Afrika gibi dünyanın üç eski kara parçası arasındaki Akdeniz’de önemli bir mevkiye bulunan Girit adası, 6 Eylül 1669’da Osmanlı hâkimiyeti altına girdi. Osmanlı hakimiyetine girmeden önce ada, Osmanlı ile Venedik arasında büyük çekişmelere sebep olmuştur. 1715 yılına gelindiğinde ise Girit’te elinde tuttuğu son kaleleri de elinden alınan Venediklilerin adadaki ilişkisi tamamen kesilmiştir.¹

Osmanlı hâkimiyeti altına giren Girit adası, merkezi Kandiye olmak üzere bir eyalet olarak imparatorluğa bağlandı ve Kandiye, Resmo, Hanya sancaklarına ayıldı.²

Bu idari taksimatın ardından ada, tekrar iskan edildi. Adaya Mora’dan Rumlar, Anadolu’dan da Türkler yerleştirildi.³

¹ Cemal Tukin, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Girit İsyanları 1821 Yılına Kadar Girit”, Belleten, Ankara, 1945, C. IX, Sayı 34, s.193; ayrıca Girit’in Osmanlı İmparatorluğu’na katılma süreci için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, TTK, Ankara, 1988, C. III., I. Kısım; Mithat Işın, Tarihte Girit ve Türkler, TC. Askeri Deniz Matbaası, 1945, s. 35-43.

² Tukin, a.g.m., s. 197

³ Mithat Sertoğlu, “Girit Tarihi”, Resimli Tarih Mecmuası, C. 6, Sayı 71, 1955, s. 4154; Venedik yönetimi altındayken yerli ada halkı yönetimle uyşamamaktaydı. Venedik yönetimi altında yerli halkın ekonomik ve mezhepler arası uyşmazlıktan doğan iki büyük sorunu vardı. Otoritelerini oturtmak için Venediklilerin baskısı nedeniyle halk ya dağlara ya da adadan kaçmaktaydılar. Bunların bir kısmı da bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu’na gelmekteydi. Bunda Osmanlı topraklarında dini ve ekonomik yönden daha rahat edeceklerini düşünmeleri etkiliydi. Adadan göçler nedeniyle, ada, Osmanlı İmparatorluğu’nun hakimiyetine girdiğinde seyrek bir nüfusa sahipti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bruno Simon, Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu

Adada can, namus ve mal emniyeti sağlandığı gibi, şahsi mülklere de dokunulmadı. Burada yaşayan yerli halk, imparatorlukta yaşayan diğer vatandaşların sahip olduğu haklara sahip oldu. Genelini Rumların oluşturduğu bu yerli halk, herhangi bir alanda herhangi bir baskıya maruz kalmadı.⁴

Adadaki Osmanlı hâkimiyeti adaya bir buçuk asır sürecektir olan barış dönemini getirdi. Fakat, bu barış ve huzur dönemi çok uzun sürmedi. Rusya’nın kışkırtmasıyla adada isyanlar başladı. İlk Girit isyanı, II. Katerina tarafından gönderilen Papazoğlu adında bir Rum’un kışkırtmasıyla 1770 senesinde ortaya çıktı.⁵

Rus tahriki, Fransız İhtilali ile uyandırılan milliyetçilik fikri, bunlara ilaveten Osmanlı İmparatorluğu’nun günden güne bozulan ve zayıflayan iç idaresi neticesinde, Hıristiyan tebaası arasında baş gösteren ayrılma arzusu ve nihayet böyle bir cereyanı gerçekleştirmek için kurulan Heteria cemiyetinin faaliyetleri neticesinde Giritli Rumlar, bundan sonraki dönemlerde fırsat buldukça isyan ettiler.⁶

ve Girit İlişkileri Hakkında Birkaç Not, (X. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım), Çev. Can Fişek, T.T.K., Ankara, 1993, s. 1819.

⁴Tamisci-zade Mehmed Mâcid, Girit Hatıraları, Yay Haz. İsmet Miroğlu- İlhan Şahin, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1977, s. 30-31.

⁵ Cemal Tukin, “Girit”, İslim Ansiklopedisi, M.E.B., İstanbul, 1964, C. 4, s. 796.

⁶ Tukin, “Girit”, S. 796. Bu konuyla ilgili ayrıca bkz., Osmanlı Ansiklopedisi, “Siyasal tarih: II. Mahmud: 1808- 1839 ”, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, C. 6, s. 41-43; Sertoğlu, a.g.m., s. 4155.

Girit isyanları, Osmanlı İmparatorluğu'nun on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ve yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde başını ağrıtan konulardan biridir. Bu konu, dış politikanın odağı haline gelmiştir. Yapı itibariyle zamanla bir iç sorun olmaktan çıkıp devletlerarası bir sorun haline gelen Girit isyanları, bağımsızlığını yeni kazanan Yunanistan'ın faaliyetlerinden ayrı tutulamaz. Zira, Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra adadaki isyanlar, öncekine oranla arttı ve şiddetlendi.

Avrupa devletlerinin, özellikle Rusya'nın desteğiyle 1828–29 Osmanlı-Rus savaşının sonunda imzalanan Edirne Anlaşması'nın neticesinde Yunanistan bağımsızlığını kazandı. Bağımsız Yunanistan'ın sınırları 3 Şubat 1830'da Londra Protokolü ile çizildi, Girit ise bu sınırların dışında kaldı. Bununla beraber Girit'e de bazı ayrıcalıklar verildi. Bu durum asıl amaçları Yunanistan'a dahil olmak isteyen Giritli Rumları pek de memnun etmedi ve faaliyetlerine hız verdiler. Bu isyanı bastırmakla görevlendirilen Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'ya Girit'in yönetimi verildi.⁷

Bu noktada vurgulanması gereken husus, adanın Akdeniz'deki kilit nokta olmasının yanında coğrafi konumu

itibariyle, Yunanistan'a hâkim olacak durumdaki mevkisidir. Bu mevkisinden ötürü Yunanistan topraklarının güvenliği açısından Girit adasını ele geçirmek istiyordu.

1867'de Girit'te Yunanlıların desteğiyle yeni bir isyan çıkaran Rumlar, önce ıslahat istediklerini deklare etti ve daha sonra Osmanlı'nın zaafını görünce Girit'i Yunanistan'a ilhak ettiklerini ilan ettiler. Babiâli çözüm olarak Girit'e muhtariyet verilmesini önermişse de Rumlar Yunanistan'a katılma fikrinden vazgeçmemiştir. Olayların yatışması için 1868'de Rumlara birçok fayda sağlayan nizamname hazırlandı.⁸

1878 Berlin Anlaşması'nın 23. maddesi gereğince Girit'te ıslahatın genişletilmesi amacıyla 23 Ekim 1878'de Halepa Sözleşmesi yapıldı. Yeni bir isyanın önünü almak için imzalanan bu sözleşmeyle, 1868 yılındaki nizamnamenin hükümleri genişletildi. Böylece adanın iç idaresi Giritli Rum ve Müslüman halka intikal etmiş oluyordu.⁹

⁸ 1868 düzenlemeleri adadaki Rumlara vergiler açısından büyük kolaylıklar sağladı. Ayrıca ada siyasi yönden de ayrıcalıklı konuma erişti. Öyle ki, vilayette bir Meclis-i Umumi oluşturuldu. Nüfus bakımından Müslümanlara göre çoğunlukta olan Rumlar mecliste çoğunluğu ele geçirmişler ve Rumlar Yunanistan'a katılma mücadelelerini bu meclisle siyasi platforma taşımıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayşe Nükhet Adıyeke, Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896 - 1908), T.T.K., Ankara, 2000. s. 24.

⁹ Bu sözleşme ile Girit'in valisi Hıristiyanlar arasından seçildi ve meclisin üye sayısındaki 49'a 31 Hıristiyan üstünlüğü göze çarpar. Rumca Türkçe gibi resmi dil kabul edildi. Ayrıntılı bilgi için bkz., Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, T.T.K., Ankara, 1988, C.

⁷ Şinasi Altundağ, "Mehmet Ali Paşa", İslam Ansiklopedisi, M.E.B., Eskişehir, 1997, C. 7, s. 570; Osmanlı Ansiklopedisi, a.g.m., s. 50.

Halepa sözleşmesiyle Girit Rumları, kendilerine muhtariyet derecesinde bir idare tarzı sağlamışlardı. Fakat, bu idare tarzı da Rumların birkaç sene sonra isyan etmelerine engel olmadı.¹⁰

1896 yılında yabancı konsolosların da kışkırtmasıyla Giritli Rumlar yine gözlerini Yunanistan'a çevirdiler. Kandiye ve Hanya'da Rumlar ve Müslümanlar arasında çarpışmalar görüldü. 1897'de ise çarpışmalar şiddetini artırdı.¹¹ Hıristiyan halkların ulusal bağımsızlık mücadelesi ve ona karşı Müslümanların faaliyetleri Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki uçurumu artırdı. Bu hareketlerin içine 1896-97 Girit isyanları da dahildir.¹²

Bu durumu, Yunanistan bir fırsat olarak görüyor ve Girit'i bir an önce topraklarına katmak için sabırsızlanıyordu. Megali İdea'nın ilk hedefi Girit ve Yanya olmuştu. Bu sebeple Yunanistan, Girit üzerindeki faaliyetlerini artırdı.¹³ Çünkü, Yunanistan'ın iştahını kabartan bir dizi

olaylar silsilesi ona bu süreçte örnek olmuştu.¹⁴

Gerek bahsi geçen amaç doğrultusunda gerekse Rumların oluşturduğu kamuoyu baskısı nedeniyle Yunanistan adayı işgal etti ve bunun üzerine '313 harbi' diye bilinen¹⁵ Osmanlı-Yunan savaşı (1896-1897)¹⁶ başladı. Savaşta Osmanlı İmparatorluğu büyük başarı gösterdi. Osmanlı İmparatorluğu bu başarıdan yararlanamadı Çünkü, bu aşamada, bölgede karışıklık istemeyen ve Yunanistan lehinde tavırları olan Avrupa devletleri devreye girdi.

Avrupa devletleri, II. Abdülhamit'i Girit'te yeni bir özerk yönetim kurması için zorladı. Girit yine Osmanlı egemenliğinde kalacak, ancak padişah tarafından atanan Hıristiyan vali Atina tarafından da onaylanacaktı. Vali adada kalan

VIII, s. 119; Mehmed Salâhi, Girit Mes'elesi 1866-1889, Yay Haz. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1967, s. 17-18; Işın, a.g.e., s. 56.

¹⁰ Salâhi, a.g.e., s. 18.

¹¹ Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz., Adıyeko, a.g.e., s. 17-30; Karal, a.g.e., s. 118-125; Tükin, "Girit", s. 798-803.

¹² Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Metin Kıratlı, T.T.K., Ankara, 1996, s. 337.

¹³ Cengiz Orhonlu, "Yunanistan'ın Osmanlı Devletine Karşı Takip Ettiği Siyaset (1866-1885)", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C.I, Sayı 6, İstanbul, 1980, s. 5. Mehmed Hocaoglu, II. Abdülhamit'in Muhtıraları, Kamer Yay., İstanbul, 1998, s. 195.

¹⁴ Şöyleki, 1877 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında 13 Temmuz 1878 Berlin Anlaşması imzalanır. Bu anlaşma gereğince Romanya, Sırbistan ve Karadağ büyük. Besarabya. Batum, Kars ve Ardahan'ı Rusya alır.

Sonradan 1881'de Yunanistan Tesalya'yı alır. İngiltere ise 4 Haziran 1878 Kıbrıs adasını alır. Berlin Anlaşması'nı takip eden yıllarda Fransa 1881 de Tunus'u, İngiltere ise Mısırı işgal eder. Bulgarlar da 1885'te doğu Rumeli'yi işgal eder. Adeta 'ne koparırsam kardır' düşüncesiyle hareket eden Avrupa devletlerinin bu hareketleri, Yunanistan'ı da imparatorluktan bir şeyler koparmak için faaliyette bulunmasına sebep olmuştur.

¹⁵ Bu ifade için bkz. Yüksel Özgen, II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan'ında Dış Politika, (HÜALİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004, s. 89.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.; Bayram Kodaman, 1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi), T.T.K., Ankara, 1993; Yusuf Halaçoğlu, "Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne Karşı Takip Ettiği Siyaset (1885-1918)", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C.I, Sayı 6, İstanbul, 1980, s. 15-16.

Müslümanların korunacağına söz verdi. Ancak, Rum milis kuvvetleri arasında bu sözün pek değeri yoktu.¹⁷

Osmanlı –Yunan savaşı, Yunanistan’ın savaştan yenik çıktığı halde, uzun vadede bakıldığında bu yenilgiyi kazanca çevirdiği önemli bir savaştır.

1897 Osmanlı-Yunan savaşı, Sultan II. Abdülhamit’e bazı dersler vermiştir. Her şeyden önce bu savaş akabinde büyük devletlerin tutumu açıkça göstermiştir ki, eğer gelişmeler Avrupa devletlerinin çıkarına uymuyorsa Osmanlı İmparatorluğu haklı olduğu bir meselede dahi zaferinin karşılığını alamayacaktır. Diğer taraftan, son yaşanan gelişmeler - savaş nedeniyle Müslüman halk adayı terk etmeye başlamıştır- artık adanın bir gün elden çıkacağını göstermiştir.¹⁸

2. OSMANLI GAZETESİNE GÖRE GİRİT İSYANI (1897–1904)

Osmanlı Gazetesi, yayın hayatına 1 Aralık 1897 yılında başlamıştır. Mehmed Murat’ın Mizan gazetesi 1897’de Cenevre’de kapatıldıktan sonra, İttihat Terakki Cemiyeti’nin kurucularından olan İshak Sükuti ile Dr. Abdullah Cevdet bu gazeteyi, Türkçe ve Fransızca olarak

çıkarmaya başlamıştır.¹⁹ Yaklaşık yedi yıl boyunca yayın hayatına devam eden gazete, iki haftada bir çıkarılmıştır. Toplam 142 sayı olan gazetenin çoğu sayısında, olayların sıcaklığı içerisinde Girit konusu üzerinde muhtelif haberler verilmiş ve yorumlar yapılmıştır.

İttihat Terakki Cemiyeti, sesini duyurma organı olan Osmanlı Gazetesi’nin ilk sayısında amacını şu şekilde açıklamıştır:

“ *İttihat ve Terakki Cemiyeti sebebi tesisini, maksadını vasıta-i neşriyat olmak üzere gazete tesis ettiği günden beri izah ve ilan etmektedir. Sebebi tesis hükümet-i hazire-i Osmaniyenin i’tisafatı ahalinin gaflet ve fıkdan-ı ittihadıdır. Maksadı, mezhep ve kavmiyet gözetmeksizin umum Osmanlıları ittihat ve intibaha sevk etmek. Necat-ı Osmaninin ancak bu ittihat ve terakkide olduğunu göstermek; hükümeti şu asır feyz ve itila-i umumu ile münasib bir yolda idare-i umur-u ibade meyyal kılmaktır.*”²⁰

Girit meselesi bu safhada iken, İttihat ve Terakki Cemiyeti yukarıda belirtildiği gibi Avrupa’da Osmanlı Gazetesi’ni çıkarmaya başladı. Özellikle son olayların sıcaklığı -ki, savaştan yeni çıkmış ve savaşta üstün durumda olan Osmanlı İmparatorluğu hak etmediği bir anlaşmaya

¹⁷ Stanford J. Shaw – Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları, İstanbul, 1983, C. II, s. 258.

¹⁸ Azmi Özcan, “Sultan II. Abdülhamid”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, C. 12, s. 921.

¹⁹ Mustafa Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s. 297.

²⁰ *Osmanlı Gazetesi* 1. Kanun-ı Evvel 1897, No: 1, s. 1.

imza atmıştı- Osmanlı Gazetesi'nin yayınlarında da sıkça yer almıştır. Olayın harareti, gazetenin ilk sayılarındaki Girit'e dair haberlerin, makalelerin ve protestoların sıklığıyla paralellik gösterir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, aynı zamanda bu konuyu, II. Abdülhamit'e karşı sürdürdükleri muhalefetin bir parçası olarak da kullanmıştır.

3. OSMANLI GAZETESİ'NE GÖRE SULTAN II. ABDÜLHAMİT VE GİRİT İSYANI

Osmanlı Gazetesi'nin Girit isyanlarıyla ilgili dönemin hükümdarı II. Abdülhamit'e bakışı son derece eleştireldir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Sultan II. Abdülhamit'e karşı fikirleri göz önüne alınırsa bunun tabii olduğu düşünülebilir.²¹ Gazetenin Girit isyanıyla ilgili ele aldığı konulara bakıldığında hemen hemen her makale ve haberin sonunda Sultan II. Abdülhamit'i eleştirdiği görülmektedir.

²¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti 1889 yılında kurulmuştur. Asıl faaliyetlerine 1895'ten sonra başlayan İttihat ve Terakki Cemiyeti "devleti kurtarmak" gayesiyle bir şeyler yapmanın lüzumunu savunuyorlardı. Bkz., Özcan, a.g.m., S.926; İmparatorluğa yapılan işgaller, imparatorluktan azınlıkların kopması karşısında Sultan II. Abdülhamit'in kayıtsız kalması ve en uygun fırsatlardan dahi yararlanmaktan alıkoyan aşırı ihtiyatı, hürriyetçi bir muhalefetin "devletin kurtarılması" gerekçesine dayanmasını olanaklı kılıyordu. Hatta çoğu muhalifler için önde gelen muhalefet nedeni oluyordu. Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İmge Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 28; Benzer görüşler için bkz., Kazım Karabekir, İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896- 1909, Emre Yayınları, İstanbul, 1993, s. 28.

Girit isyanlarıyla ilgili Osmanlı Gazetesi'nin görüşü, ilk olarak Sultan II. Abdülhamit'in, dönemin hükümdarı olarak Girit halkı ve yönetimiyle yeteri kadar ilgilenmediği yönündedir. Örneğin Osmanlı Gazetesi'ne gönderilen "Tabaka-i bâlâdan"²² imzalı bir mektupta açık olarak şöyle denilmektedir: "*Milletin üzerine kâbus gibi çöken ihtilal isyanları Abdülhamit'in yönetiminden kaynaklanıyor. Girit de bu isyanlardan biri...*"²³

Bu yöndeki eleştirilere destekler nitelikteki Girit'ten gönderilen mektupta ise aktarılanlar şöyledir: "*Girit'teki Osmanlı hâkimiyetinin ref edildiği haber veriliyor. Girit valisi Sarı İsmail Bey görevini yapmak yerine vilayetin mal sandığını soymakla meşguldü. Bu durum padişaha bildirildi. Fakat hiç faide görülemedi.*"²⁴ Gazetenin diğer bir sayısında eleştirinin dozu biraz daha ağırlaşmıştır. Şöyle ki; "*Giritli Rumlar, buradaki Müslümanları katlettiler. Bu felakete kim sebep oldu? Sultan Abdülhamit! Buralara en rezil acımasız memurlarını gönderdi. Buralarla yeteri kadar ilgilenmedi.*"²⁵

²² Zaman zaman Osmanlı Gazetesi'nde "Tabaka-i bâlâdan" imzalı mektuplar yayınlanmaktadır. Biz bu mektuplardan, mektubu yazan kişinin/kişilerin sarayda görev yapan Sultan II. Abdülhamit'e çok yakın birileri olduğunu çıkarabiliyoruz. Çünkü bu kişiler padişahla ilgili ancak yakınındaki birinin görebileceği haberleri nakletmektedir. Bu da padişah muhaliflerinin onun çok yakınındakiler arasından dahi çıkabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

²³ Osmanlı Gazetesi, Kanun-i sani 1898, No 4, s. 4.

²⁴ Osmanlı Gazetesi, 1 Mayıs 1898, No 11, s. 4.

²⁵ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1898, No 13, s. 2-3.

Osmanlı Gazetesi'nde yayınlanan ve Girit isyanlarının Sultan II. Abdülhamit'in başarısız yönetiminden kaynaklandığını savunan bir diğer makalenin adı "Ne Haldeyiz". Girit'in son durumuyla ilgili detaylı bilgi verilen bu makalede, son olarak Sultan II. Abdülhamit'in, makamının haysiyetini ve hanedanının şerefini ayaklar altına aldığından bahsediliyor. Aynı makalede, Sultan II. Abdülhamit'in, bütün olumsuzlukları yapıp da isyanın halli için ıslahat yapmaya değil teşebbüs, meyil bile etmediği vurgulanıyor. Bu fikrin sahibine göre Sultan II. Abdülhamit'in yaptığı tek şey nifak yaratmaktır.²⁶

Gazetede bunun aksi fikirlere de bazen yer verilmiştir. Mesela Girit'ten Razi isimli birinin gönderdiği mektupta Avrupa devletleri geldiğinden beri Müslümanların daha rezil durumda olduğu, Sultan II. Abdülhamit döneminde daha rahat oldukları bildirilmektedir.²⁷ Esasen isyanlar sırasında ve adaya Avrupalı devletler yerleştikten sonra adadan Müslümanların katledilmeye başladığı haberlerinin geldiği görülmüştür. Bu konuya daha sonraki bölümlerde değinilecektir.²⁸ Ancak, bu mektubun verdiği detay, gazetede Sultan II. Abdülhamit'e dair eleştirilerin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sırf padişaha muhalif durumundan kaynaklandığını

düşündürebilir. Hemen belirtmekte yarar var ki, Avrupa devletleri adada Rumların lehinde davranmıştır. Bu durum, Müslümanların daha da çok eziyet çekmesine neden olmuştur.

Bu noktada, Sultan II. Abdülhamit'in Girit'in yönetimine karşı gerçekten kayıtsız mı kaldı sorusu da akla gelebilir. Osmanlı Gazetesi'ndeki bir makalede Girit meselesinin çözümünde Sultan II. Abdülhamit'in çok pasif kaldığı vurgulanmaktadır. Aynı makalede Padişahın Girit'i adeta üzerinden attığına memnun olduğu belirtilmiştir.²⁹ Adeta bu fikri destekler şekilde Sultan II. Abdülhamit hatıralarında, Tesalya'yı³⁰ yeni bir sınır düzenlemesiyle tam olarak temin etmek için Girit'i Yunanistan'a vermeyi düşündüğünü belirtmiştir.³¹

1897 Osmanlı- Yunan savaşının sonunda Yunanistan Girit'in muhtariyetini kabul etmiş ve adadan askerlerini çekmişti. Devletler muhtar Girit'in yönetimine de sekiz yıl müddetle Yunan Kralı'nın ikinci

²⁹ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Kanun sani 1899, No 27, s. 4.

³⁰ Tesalya mevzuu şöyle gelişmiştir: 1877-1878 Osmanlı- Rus savaşı sonunda düzenlenen Berlin Kongresi'ne Yunanistan da dahil olmak istemiştir. Lakin, bu isteği kabul olmamıştır. Ancak, katıldığı bir oturumda toprak isteğini, özellikle Girit'i istediğini dile getirmiştir. Berlin Anlaşmasına konan içeriği belirsiz bir madde ile Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu'nu görüşmelere davet etmiş ve isteğini dile getirmiştir. Avrupa devletlerinin araya girmesiyle Yunanistan'a 1881 yılında Larissa ve Tesalya'nın bir kısım topraklarını Osmanlı İmparatorluğu'ndan almıştır. Detaylı bilgi için bkz. Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789- 1914)*, T.T.K.,Ankara, 1997, s. 555-556.

³¹ Sultan Abdülhamit, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1987, s. 93.

²⁶ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Kanun-i evvel 1898, No 25, s. 2.

²⁷ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Kanun sani 1899, No 27, s. 3.

²⁸ Bkz. "Osmanlı Gazetesi'ne Göre Girit ve Avrupa Devletleri" bölümü.

oğlu Prens George'u getirmeyi kararlaştırmışlardı (21 Aralık 1898).³²

Osmanlı Gazetesi'nde Yunan Kralı'nın oğlu olan Prens George'un, Girit'e vali seçilmesinin sorumlusunun, Rusya'nın güzel hatırını kıramayan Sultan II. Abdülhamit olduğu savunulmaktadır. Bu durumun, eninde sonunda Girit'in kaybı anlamına geleceği vurgulanmaktadır.³³

Sultan II. Abdülhamit anılarında Girit'e vali tayini konusunu istemeyerek kabul ettiğini söylemektedir. Sultan II. Abdülhamit, Rusya ve İngiltere'nin prensi desteklediğini ve bu durumda hiçbir şey yapamadığını vurgulamaktadır.³⁴ Sultan II. Abdülhamit'in dile getirdiği bu çaresizliği, Osmanlı Gazetesi'nin çoğu makalesinde Sultan II. Abdülhamit'in Girit konusundaki pasifliği olarak yorumlanmıştır.

Osmanlı Askeri'nin adayı terk etmesi³⁵ ise Osmanlı Gazetesi'nde büyük yankı bulmuştur. Gazeteye göre, Avrupa devletlerinin Sultan II. Abdülhamit'e onaylattığı bu karar, senelerden beri sürüp gelmekte olan şark meselesinin bir parçasıdır. Bu durum, şark meselesinin halli için uğraşan kişilere ders olmalıdır.³⁶ Bu noktada belirtmek gerekir ki, Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu

aleyhindeki bu tavrı, Sultan II. Abdülhamit'inde gözünden kaçmamıştır.³⁷

Osmanlı askerinin adadan çekilmesiyle ilgili gazetenin yaptığı diğer bir yorumda ise Sultan II. Abdülhamit çok ağır bir dille eleştirilmektedir. *“Edepsizin yüzüne tükürmüşler yağmur yağıyor demiş. Hakareti rahmetle te'vil eylemiştir. İşte askerimiz Girit'ten tard olunuyor. Bakalım Abdülhamit yakında buna da muvaffakiyet-i şahane diyerek ilan edecek midir?”*³⁸

Girit'te bundan sonra yaşanacak olan olayların kökenini Osmanlı Gazetesi yukarıda eleştirdiği konulara bağlamaktadır. Baştan beri tek suçlu Sultan II. Abdülhamit'tir. Gazete alaycı bir dille eleştirilerini devam ettirecektir. Bunda, Girit'i kaybediyor olmanın verdiği üzüntünün de çok etkili olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Örneğin gazetenin verdiği bir havadiste deniliyor ki;

*“Babiâli Girid'i himaye eden dört devlet-i muazzamaya! Bir beyanname göndererek Girid gümrüğü memalik ecnebiye ile Türkiye'den gelen eşya-i ticariyeden aynı miktar resim almakda devam edecek olursa Türkiye de mukabele-i bilmisde bulunacağını bildirmiş. Doğrusu Babiâli'nin bu diplomatlığına söz yok!!”*³⁹

Osmanlı Gazetesi'nin Girit konusuyla ilgili Sultan II. Abdülhamit'i eleştirdiği bir

³² Adıyeye, a.g.e., s. 190.

³³ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1898, No 13, s. 2.

³⁴ Abdülhamit, a.g.e., s. 92.

³⁵ Osmanlı İmparatorluğu'nun adayı terk etme sebepleri bir alttaki bölümde açıklanmıştır.

³⁶ Osmanlı Gazetesi, 1 Kanun-i evvel 1898, No 25, s. 2.

³⁷ Abdülhamit, a.g.e., s. 93.

³⁸ Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 7.

³⁹ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1899, No 37, s. 6.

diğer konu, Sultan II. Abdülhamit'in İstanbul basınında uyguladığı sansürdür.⁴⁰ Osmanlı Gazetesi'nde yayınlanan "Bir Tekzib-i Müdhiş" başlıklı makalede, istibdat yanlısı gazeteler olarak nitelendirilen İstanbul gazetelerinin Girit Konusuyla ilgili net davranmadığı söylenmektedir. Aynı makalede, bu gazeteler, cahil ve gaflet halindeki Müslüman halkın uyutulmasıyla suçlanmaktadır.⁴¹

Sultan II. Abdülhamit'in uyguladığı sansür, Osmanlı Gazetesi'nin bir başka sayısında da ele alınmıştır. Bu sayıda ise Girit kelimesinin telaffuz edilmesinin dahi yasaklandığı eleştirel bir dille ele alınmıştır.⁴²

4. OSMANLI GAZETESİ'NE GÖRE GİRİTLİ MÜSLÜMANLAR

1896 yılından sonra isyanlar nedeniyle adada köylerden şehir merkezlerine doğru iç göçlerin olduğu bilinmektedir. Bu göçler sırasında Hıristiyan ahaliye yabancı güçler hemen yardım elini uzatmışken Müslümanlara sadece yerel yönetim ekmek

yardımında bulunmuştur. Şehirlere taşınan Müslüman halka Babîâli para yardımında bulunmuşsa da bu yeterli olmamıştır. Bu göçler, Yunanistan'ın Şubat 1897'de adayı işgal etmesiyle hat safhaya ulaşmıştır.⁴³

Giritli Rumların 1897'den sonra amaçları, Osmanlı egemenliğinin yeniden kurulmasını engellemektir. Bu amaca ulaşmak için ise Rumlar, Müslüman hemşerilerini adadan kovup onların boşalttıkları yerlere Rumları yerleştirme politikasını uyguladılar.⁴⁴

Osmanlı Gazetesi'nde verilen bir haberde, Kafkasya'daki Rumların, Prens George'a Müslümanlardan boşalan yerlere yerleşme talebinde buldukları ve bunun Prens George tarafından kabul edildiği bilgisi verilmektedir.⁴⁵ Bu havadis, Rumların Girit'i bir Rum adası haline getirmeye çalıştıklarının delili olması bakımından önemlidir.

6 Eylül 1898 yılında İngiliz birliği, aşar toplama yetkisini ele almak üzere Osmanlı memurlarının görev yaptığı vergi dairesine girmeye kalkınca memurların ve Müslüman halkın tepkisiyle karşılaştı. Büyük çatışmanın yaşandığı olaylara Kandiye olayları denir. Bu olay, adadan Osmanlı askerinin ve memurunun ayrılışını hızlandırdı.⁴⁶ Girit adasındaki Osmanlı askerinin varlığının sona ermesi (Kasım

⁴⁰Sultan II. Abdülhamit döneminde, basında çok sıkı bir sansür uygulanmıştır. Örneğin gazetelerde yazılması yasak olan kelimeler vardı. Suikast, ihtilal, grev, kanun-i esasi, vatan, hürriyet, Makedonya ve Girit bu kelimelerden bazılarıdır. Bu konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Hamza Çakır, Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri (Azınlık Basını, Türkçe Basın Dışı Basını), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2002, s. 53; İnuğur, a.g.e., s.260.

⁴¹Osmanlı Gazetesi, 15 Kanun-i evvel 1898, No 26, s. 7.

⁴²Osmanlı Gazetesi, 1 Kanun-i evvel 1898, No 25, s. 2.

⁴³ Adıyeye, a.g.e., s. 269.

⁴⁴ Adıyeye, a.g.e., s. 270-271.

⁴⁵ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1899, No 41, s. 7.

⁴⁶ Adıyeye, a.g.e., s. 202-203.

1898)⁴⁷, Müslümanlar için tam bir hezimet oldu. Her ne kadar bölgenin güvenliği Avrupa devletlerine bırakılsa da, Girit valisi Müslümanları koruyacağına söz verse de durum hiç de Müslümanlar açısından iç açıcı olmadı.

Osmanlı askerinin Girit'ten ayrılışı, Türk milli tarihinde esef verici bir tablo olarak yorumlanmıştır. Özellikle Müslüman ada halkının, bu olay karşısındaki üzüntüsünün tarifsizliği kayda değerdir.⁴⁸

Giritli Müslümanlar, bu hislerini, çaresizlik içinde telgraflarla gazeteye bildirmiştir. Bu telgraflardan anlaşıldığı üzere, Müslüman halk, içinde buldukları durumdan son derece umutsuzdur. Tek suçlu görmektedirler: O da, Sultan II. Abdülhamit'tir.⁴⁹ “Ah bize kimse merhamet etmiyor!” başlıklı Osmanlı Gazetesi'ne gönderilen bir telgrafta “*Ey zalim padişah. Kalbin müteessir olmuyor mu? Ah hain, bizim de vatanımızı hevesine kurban ettin...*”⁵⁰ sözleri Sultan II Abdülhamit'e duydukları sitemin göstergesidir.

Girit'in içine düştüğü halin en büyük suçlusunun Sultan II. Abdülhamit olduğunu savunan Giritli Müslümanlar, tepkilerini ona muhalefet ederek göstermişlerdir. Öyle ki, Giritli bazı Müslüman çevreler arasında hürriyetçi ve meşrutiyetçi fikirler bundan dolayı artmıştır.⁵¹

Bu dönemde, Giritli Müslümanların, Hıristiyanlar tarafından eziyet gördükleri bilinmektedir. Bu durum hemen hemen her makalede vurgulanmaktadır. Özellikle Rumların Müslümanların mal ve mülklerine tecavüz ettiklerine değinilmektedir.⁵² Osmanlı Gazetesi'nde, Rumların Müslümanların gözleri önünde üzümelerini ve zeytinlerini kesip sattıkları haber verilmiştir.⁵³

Yine Osmanlı Gazetesi'nin verdiği bir habere göre, Girit'te üç Müslüman, Rumlar tarafından öldürülmüştür.⁵⁴ Bir başka haberde ise, adada can güvenliğinin dahi kalmadığı belirtilmiştir. Halpa kasabasında 16-17 yaşlarındaki bir genç kızın Rumlar tarafından kaçırıldığı verilen haberler arasındadır.⁵⁵

Osmanlı Gazetesi'nde verilen bu haberlere ek olarak, Rumların Girit adasındaki Müslüman halkı yapmadıkları bir suçtan ötürü yargıladıkları bilinmektedir. Rumların sokaktaki

⁴⁷ 1898'de Osmanlı askerinin adadan çekilmesiyle Girit, hemen hemen Osmanlı İmparatorluğu için kaybedilmiş bir vilayet sayılabilir. Bundan sonra, adadaki Rumlar bir emri vâki ile adayı Yunanistan'a katmaya çalışmıştır. Bkz. Johann Strauss, Unutulmuş Bir Cemaat: Girit Müslümanlarının Abdülhamid Devrindeki, İkinci Meşrutiyet Devrindeki ve İlhaktan Sonraki Faaliyetleri, (XI. Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım), T.T.K., Ankara, 1994, s. 2107.

⁴⁸ Mâcid, a.g.e., s. 37.

⁴⁹ Osmanlı Gazetesi, 29 Teşrinvevel 1898, No 23, s. 1; Benzer görüşler için bkz. Strauss, a.g.m., s. 2109.

⁵⁰ Osmanlı Gazetesi, 29 Teşrinvevel 1898, No 23, s. 1.

⁵¹ Strauss, a.g.m., s. 2108.

⁵² Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 1.

⁵³ Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 8.

⁵⁴ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1898, No 13, s. 4.

⁵⁵ Osmanlı Gazetesi, 15 Ağustos 1899, No 42, s. 6.

köpeklere “Mehmed, Hasan” gibi isimler taktığı vurgulanması gereken diğer bir husustur. Ayrıca, Rumların Ramazan ayında zorla Müslümanlara şarap içirdiği de savunulan iddialar arasındadır.⁵⁶

Müslümanların, bu kötü halden kurtulmak için bir takım faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Örneğin; 1898 Eylülünde Kandıye'deki Müslümanların eski köylerine yerleşmek için Babîli'ye ve hükümet-i muazzamaya defalarca müracaat ettikleri fakat, isteklerine cevap verilmediği anlaşılmaktadır.⁵⁷

Avrupalı devletler, şehir merkezlerine yığılan ve fakirlikle boğuşan bu Müslüman halkın isteklerini Osmanlı imparatorluğu'na karşı kullanmıştır. Öyle ki, Osmanlı askerleri adaya terk ederse Müslümanların bu taleplerinin karşılanacağını vurgulamışlardır. Kasım ayı içinde Osmanlı askerinin adayı terkenden sonra Müslümanlılar köylerine güvenli bir şekilde yerleştirilmeye başlandığında ise şehirlerde, sahillerde yaşamaya başlayan Müslümanlar çoktan Anadolu'ya göç etmeye başlamışlardı.⁵⁸

Müslümanlara ve Osmanlı İmparatorluğu'na bu şekilde aleyhte davranan Avrupa devletlerinin bu kararı,

Osmanlı Gazetesi'nde “Avrupalıların tarihi alışkanlığı” olarak yorumlanmıştır.⁵⁹

Adada güvenliği sağlamak için bulunan Avrupa devletlerinin ise Rumların zulmüne göz yumduğu iddia edilmektedir.⁶⁰

Özellikle, İngiliz askerlerinin Müslümanlara karşı kendi dindaşlarını koruduğunun haberi verilmektedir.⁶¹ Londra'dan Osmanlı Gazetesi'ne gönderilen isimsiz bir mektupta Girit'teki felakete sebep olanların İngilizler olduğu iddia edilmiştir. Zira bu mektuba göre, İngiliz askerler Müslüman halkın üzerine kurşun yağdırmaktadır.⁶²

Osmanlı Gazetesi'nin bir başka haberine göre ise, İngilizlerin talebi üzerine otuz dokuz Müslüman evi “sahiplerine” yıktırılmıştır.⁶³ Özellikle İngiliz işgali altındaki yerlerde, Müslüman halk diğer yelere oranla dana çok zulüm görmüştür. Öyle ki, buralardaki halk tarlasına bakmak için evinden çıkamamaktadır. Bunu yapsa dahi evine sağ dönememektedir.⁶⁴

Osmanlı Gazetesi'nde yayınlanan “Mülhaza” isimli bir makaleden anlaşıldığı üzere, Yunanistan askerleri de Müslümanlara zulüm etmektedir. Böylece, Yunan askerleri Osmanlı Gazetesi'nin yorumuna göre, Osmanlı imparatorluğu'yla

⁵⁶ Mâcid, a.g.e., s. 43.

⁵⁷ Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 8.

⁵⁸ Adıyeke, a.g.e., s. 270.

⁵⁹ Osmanlı Gazetesi, 1 Ağustos 1898, No 17, s. 3.

⁶⁰ Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 1.

⁶¹ Osmanlı Gazetesi, 1 Mayıs 1898, No 11, s. 4.

⁶² Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 8.

⁶³ Osmanlı Gazetesi, 1 Teşrinvevvel 1898, No 21, s. 4.

⁶⁴ Mâcid, a.g.e., s. 58.

yaptıkları savaşta yedikleri kurşunların acısını çıkarmaktadır.⁶⁵

Osmanlı Gazetesi, Avrupa devletlerinin Girit'te güvenliği sağlamamasıyla ilgili Berlin'de yayınlanan bir gazetenin haberine yer veriyor. Bu habere göre, iki senedir Girit'te bulunan ve karışıklığı önlemekle görevli olan devletlerin görevini yerine getirmeyip aksine karışıklığı fazlaştırdığı savunulmaktadır.⁶⁶

Bütün bu veriler gösteriyor ki, adada tam bir terör havası vardır. Müslümanların maddi ve manevi ezilmelerine Rumlar kadar bazı Avrupa devletleri de sebep olmaktadır. Giritli Müslümanların bu duruma çare olarak yaptığı ise adadan hicret etmek olmuştur.

Osmanlı Gazetesi, Müslümanları Girit adasından hicretini son derece olumsuz karşılamıştır. Her fırsatta, Müslümanlara hitaben yazdıkları makalelerde yaptıklarının yanlış olduğunu vurgulamıştır. Gazetenin yer verdiği bir haberde şu cümleler geçmektedir: “*Size malınızı, yurdunuzu terk etmeyin dedik, dinlemediniz. Yazıklar olsun! Giritli Müslümanlar mülklerini, servetlerini terk ederek celladları olan bir hükümetin altına girdiler.*”⁶⁷

Osmanlı Gazetesi'nin Müslümanların göçüne karşı çıkma nedenlerinden biri

Müslüman nüfusun adadan ayrılmasıyla Girit'in daha kolay kaybedileceğini düşünmesidir. Diğeri ise, Müslümanların göç ettikleri yerde daha kötü duruma düşecekleri kaygısıdır.⁶⁸ Bu son düşüncenin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Sultan II. Abdülhamit'e olan muhalefetinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Gazetesi, Müslümanların göç etmesinin en büyük teşvikçisi olarak Sultan II. Abdülhamit'i görmektedir. Gazete, Hanya ve Resmo'daki halkın hicretinin teşvikçisinin Sultan II. Abdülhamit olduğunu hissettiklerini belirtmektedir. Zira, bu iddiaya göre Girit'ten göç eden Müslümanlar adada uygulanacak olan Kanun-i Esasi'yi öğrenmeyecek ve böyle bir yönetim şekliyle ilgilenmeyecektir.⁶⁹

Yine “Giritlilere İhtar” başlıklı bir makalede Giritli Müslümanlara şöyle bir öğütte bulunuluyor: “*Hicret etmeyin size hicret etmeniz için hafiye gönderen Abdülhamit'in, Prens George'dan daha bed muamelede bulunacağını tenim ederiz.*”⁷⁰

Osmanlı Gazetesi'nin bu görüşlerinin aksine, Osmanlı İmparatorluğu'nun göçlerle adadaki kültürel ve sosyal etkinin yok olacağı endişesi ile göçleri engellemeye çalıştığı yönünde de görüşler vardır. Bu görüşler neticesinde, Babiâli tarafından

⁶⁵ Osmanlı Gazetesi, 1 Temmuz 1898, No 15, s. 2.

⁶⁶ Osmanlı Gazetesi, 15 Eylül 1898, No 20, s. 8.

⁶⁷ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1899, No 41, s. 7.

⁶⁸ Osmanlı Gazetesi, 1 Eylül 1899, No 43, s. 8.

⁶⁹ Osmanlı Gazetesi, 15 Ağustos 1899, No 42, s. 6.

⁷⁰ Osmanlı Gazetesi, 15 Mayıs 1899, No 36, s. 3.

Giritli muhtaç Müslümanları ekonomik yardımda bulunmak, adaya geri dönen göçmenlere mallarının başına dönmek şartıyla tazminat ödenmesi gibi göçü engelleme çalışmaları yapılmıştır.⁷¹

Giritli muhacirlerin Anadolu'ya göçünden sonra Babiâli'nin onlara yer bulma sorununu yaşadığı göze çarpmaktadır. Bu durumdan en çok etkilenen ise yine muhacirler olmuştur.

Osmanlı Gazetesi'ne göre Giritli Müslümanların göçten sonra yaşadıkları ilk sorun, gittikleri yerdeki halkın onları istememesi olmuştur. Örneğin, Manastır'a göç eden bir grup Giritli Müslüman, Manastır ahalisi tarafından istenmemiştir.⁷²

Osmanlı Gazetesi'nin bazı sayılarından edinilen bilgiye göre, Girit'ten göç eden Müslümanlar genellikle Selanik, İzmir, Konya ve Mersin üzerinden Maraş'a yerleştirilmiştir.⁷³

Gazetede sık sık üzerinde durulan konulardan biri de muhacirlerin sefil durumudur. Önceleri İzmir'e yerleştirilen muhacirlerin, Konya ve Maraş'a nakil edilmeye başlaması söz konusu olmuştur. Sultan II. Abdülhamit'in bu faaliyetinin sebebi, Girit'teki Kanun-i Esasi ile gözü açılan bu kişilerin İzmir'de ticaretle uğraşıp zenginleşeceği ve eğitilmiş evlatlar

yetiştirecek olmalarından duyduğu endişe olarak açıklanmıştır. Dolayısıyla, Osmanlı Gazetesi'nin iddiasına göre, Sultan II. Abdülhamit bu Müslümanları mahvetmeye çalışmaktadır.⁷⁴

Bu görüşle aynı doğrultuda olan bir başka makalede ise Giritli Müslüman muhacirlerin çorak, kurak bir araziye yerleştirildiğinden bahsediliyor. Gazetenin yorumuna göre gözleri açılan bu Giritli Müslümanlar, diğer Müslüman ahaliye ibret olması için cezalandırılmaktadır. Ayrıca, aynı makalede Sultan II. Abdülhamit'in, muhacirlere vermesi gereken ihtiyaç paralarının çok azını verdiği belirtilmektedir.⁷⁵

Bahsi geçen gazetenin bir sayısında, Kafkasya'daki Ermenilerin Girit'teki Müslüman halktan boşalan yerlere yerleşmek için Rusya ile görüştüğüne dair haber verilmektedir.⁷⁶ Bu konuyla ilgili başka bir bilgiye rastlanamamıştır.

5. OSMANLI GAZETESİ'NE GÖRE GİRİT VE AVRUPA DEVLETLERİ⁷⁷

⁷⁴ Osmanlı Gazetesi, 15 Nisan 1899, No 34, s. 5.

⁷⁵ Osmanlı Gazetesi, 15 Ağustos 1899, No 42, s. 6; Adıyeke ise Babiâli'nin Girit'ten gelen muhacirler için onlara ev yapmak, ekonomik destek sağlamak gibi faaliyetlerde bulunduğunu vurgulamaktadır. Geniş bilgi için bkz. Adıyeke, a.g.e., s. 273- 274.

⁷⁶ Osmanlı Gazetesi, 15 Ağustos 1899, No 42, s. 6.

⁷⁷ Avrupa devletlerinden kasıt İngiltere, Rusya, İtalya ve Fransa'dır. Avusturya ve Almanya savaş sonrası adadan çekilmiştir. Girit üzerinde özellikle Akdeniz'deki konumu nedeniyle İngiltere, Rusya ve Fransa çekişme halindedir. Kıbrıs'tan sonra İngiltere Akdeniz'de ikinci bir üs elde etmek istemektedir. Ayrıca Yunanistan'ı da kendine bağlamak

⁷¹ Adıyeke, a.g.e., s. 272.

⁷² Osmanlı Gazetesi, 15 Şubat 1899, No 30, s. 7.

⁷³ Osmanlı Gazetesi, 1 Kanunievvel 1898, No 25, s. 7; 29 Teşrinievvel 1898, No 23, s. 6; 15 Nisan 1899, No 34, s. 5; 1 Eylül 1899. No 43, s. 7.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde ortaya çıkan ve doğrudan Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu'nun ilişkilerini etkileyen Girit buhranı karşısında, Şark Meselesi'nin bir parçası olması ve Avrupa'da henüz belirmeye başlayan genel barışı tehlikeye düşürmesi nedeniyle, büyük devletler Türk-Yunan savaşı öncesine kadar ortak hareket ettiler (1897).⁷⁸ Bunda, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki çıkarlarının çatışmasının büyük etkisi olmuştur.

Esasen, XVIII. yüzyıldan itibaren batı karşısında sürekli gerileyen ve toprak kaybeden Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Rumeli, Balkanlar ve Adalar üzerinde yaratılan çıkar çatışmalarının içinde Girit'in de yer alması kaçınılmazdı. Ancak, herhangi bir devletin bu bölgeye egemen olarak diğerine oranla avantajlı duruma geçmesi, Avrupa'daki hassas dengeleri bozacağından, Girit sorunu çözüme kavuşturulmaksızın sürekli gündemde tutuldu.⁷⁹ Bu politika gereği Avrupa devletleri aşağıda anlatılan faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Avrupa Devletleri 1897 Türk-Yunan savaşında, Yunanistan'ı Osmanlıya karşı

yalnız bırakarak Yunanistan'ı barış ortamını bozduğu için cezalandırdı. Fakat, savaş sona erdikten sonra, Avrupa devletleri Yunanistan'ın yenilgisini tarihi bir kazanca dönüştürdüler.

Avrupa devletlerinin, 1897 Osmanlı – Yunan savaşındaki bu tutumları, bu savaşın bir Türk – Yunan savaşı olmaktan ziyade, Yunanistan'ı kurtarmak, yaşatmak ve büyütme amacını taşıdıklarını göstermektedir.⁸⁰

Öyle ki, Avrupalı devletler, Girit adasının muhtariyeti Yunanistan'a kabul ettirilmeye çalışılırken, adaya vali olarak yukarıda da belirtildiği gibi Yunan Kralı'nın oğlunu George'u atamışlardı. Onların bu tavrı, Girit'in Yunanistan'a katılması sürecindeki tavizkârlıklarının en güzel göstergelerindendir.⁸¹

Avrupa devletlerinin Prens George'yu vali yapma kararına Osmanlı Gazetesi büyük bir tepkiyle yaklaşmıştır.⁸² Gazetede bu durum, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için bir vesile olarak yorumlanmıştır.⁸³

Sultan II. Abdülhamit'in, Yunan Kralı'nın oğlunun atanmasına karşı çıktığı

istemektedir. Bu noktada tarihi emellerinden ötürü Rusya ile çatışmaktadır. Fransa ise İngiltere'nin Akdeniz'de güçlenmesini istememektedir. Bir de Fransa, Almanya- Osmanlı İmparatorluğu yakınlaşmasına karşı 1894'te Rusya ile diyaloga girmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 556-558; Adıyeye, *a.g.e.*, s. 229- 235.

⁷⁸ Adıyeye, *a.g.e.*, s. 227.

⁷⁹ Özgen, *a.g.e.*, s. 91.

⁸⁰ Metin M. Hülagü, "1897 Osmanlı – Yunan Savaşının Sosyal, Siyasal ve Kültürel Sonuçları", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, 1999, C. 2, s. 317.

⁸¹ Mâcid, *a.g.e.*, s. 22.

⁸² *Osmanlı Gazetesi*, 15 Teşrinvevel 1900, No 70, s. 8.

⁸³ *Osmanlı Gazetesi*, 15 Şubat 1898, No 6 s. 1.

bilinmektedir. Osmanlı Gazetesi'nin verdiği bir habere göre Sultan II. Abdülhamit Rusya'nın Prens George'yu vali yapma teklifine şu şekilde yanıtlamıştır:

*“Rusya'nın teklifini kabul edemem. Çünkü milletin arzusuna doğrudan doğruya muhalif olduğu gibi Girid'in Yunan'a ilhakına pek aşikâr bir teklif demektir, bu teklif hissiyat-ı milliyeye ve Türkiye'nin istiklal ve tamamiyetine hasm-ânedir ki, hatta heyet-i vükelaya bile havale edemem.”*⁸⁴

Sultan II. Abdülhamit'in Rusya'ya verdiği bu cevap, Osmanlı Gazetesi'nin yayın hayatı boyunca çok nadir olarak yaptığı faaliyetlerden birine, bu cevabından ötürü Sultan II. Abdülhamit'i tebrik etmesine neden olmuştur.⁸⁵

Ancak, bu düşüncelerine rağmen Sultan II. Abdülhamit Avrupa devletlerinin istediğini yapmak zorunda kalmıştır. Sultan II. Abdülhamit hatıralarında, söylenileni yapmaktan başka çaresinin olmadığını vurgulamıştır.⁸⁶ Sultan II. Abdülhamit'in dile getirdiği bu çaresizliği, onun Osmanlı Gazetesi tarafından eleştiri oklarına maruz kalmasına sebep olmuştur.⁸⁷

1897'deki savaşın sonrasında Avrupalı devletlerin Yunanistan'ı koruduğunu gösteren bir başka delil ise şudur: Savaş

sonrasında Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'na dört milyon Osmanlı altını savaş tazminatı ödeyecekti. Ayrıca, savaştan zarar görenlere de yüz bin lira ödeyecekti. Ancak, Yunanistan'ın tazminatı ödememesi için Fransız elçisi Babiâli'ye şunları demiştir:

*Babiâli'nin ileri sürdüğü teklifler uygulanamaz. Çünkü, Yunan halkı Devlet'i Aliyye'nin işgal ettiği yerlere tekrar dönmedikçe, sermaye sahipleri Yunanlılara güvenemediklerinden, fazlaca borç vermeyecektir. Bu sebeple, Devlet-i Aliye işgal ettiği yerleri tahliye etmelidir. Ve ancak, bunun üzerine Devlet-i Aliye Avrupalı sermaye sahipleriyle borçlanma akdine girişebilecektir. Bu borçlanma Yunanlılardan alacağı tazminat parasına karşılık gösterilecektir. Yoksa Yunanlı züğürt olduğundan tazminat parasını ödemesinin ihtimali yoktur.”*⁸⁸

Avrupa devletlerinin, adada huzuru sağlama amacıyla bulunduğu sıralarda da amaçları Yunanistan'a katılmak olan Rumların lehine faaliyette bulduklarını daha önce belirtmiştik. İsyan ortamında bir Rumun bir Müslümanı öldürmesine ses çıkarmayıp bir Müslümanın bir Rumu öldürmesi halinde kıyametler koparmaları buna örnektir.⁸⁹

Avrupa devletleri, bu bölgede bir karışıklığın çıkmasını uygun görmediği için

⁸⁴ Osmanlı Gazetesi, 1 Mart 1898, No 7, s. 4.

⁸⁵ Aynı yer.

⁸⁶ Abdülhamit, a.g.e., s. 92.

⁸⁷ Osmanlı Gazetesi, 1 Haziran 1898, No 13, s. 2.

⁸⁸ Hocaoglu, a.g.e., s. 197-198.

⁸⁹ Mâcid, a.g.e., s. 48.

mevcut durumun korunması taraftarı oldular. Ama, bir taraftan da Yunanistan'a Girit'in ilhaki sürecinde zaman kazanmasını sağladılar.⁹⁰ Avrupa devletlerinin Girit ile ilgili bu tavrını gören Yunanistan, Girit'in ilhaki sürecinde daha rahat hareketlerde bulunmuştur.

Avrupa devletlerinin Girit konusunda Yunanistan lehinde karar vereceklerini biliyor olmanın verdiği rahatlıkla olsa gerek, Giritli Rumların, Yunanistan'a ilhakla ilgili zaman zaman Avrupa devletlerine başvuruda buldukları bilinmektedir. Bu konuda, Prens George'nin faaliyetleri dikkat çekmektedir.

Osmanlı Gazetesi'nden edindiğimiz bilgiye göre, Prens George, değişik zamanlarda Girit'in Yunanistan'a ilhakının sağlanması için Avrupa'ya seyahatler düzenlemiştir.⁹¹ Bu seyahatlerin amacı, bazen Prens George tarafından Avrupa devletlerinin hamiliği altına girme talebinde bulunma olarak açıklanarak çarpıtılmıştır.⁹²

Osmanlı Gazetesi, Girit ile ilgili Avrupa devletlerinin faaliyetlerini şark meselesinin bir parçası olarak

yorumlamıştır.⁹³ Gazete özellikle Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu güçsüzleştirerek kendi avuçları içine alma politikası güttüğünü dikkat çekmektedir.⁹⁴

Osmanlı Gazetesinde yayımlanan bir başka makalede ise İngiltere'nin Giritli sefil halka yardım bahanesiyle Rus politikasına benzer bir politika takip ettiğini savunmaktadır. Fransa ise Rus politikasına çoktan rıza göstermektedir. Avusturya meydana gelen olayları gelecekte kendi selameti açısından tehlikeli gördüğünden endişelidir. İtalya bir dama taşı gibi oyuncuların maharetine bağlı olarak hareket etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'na tek dostça davranan devlet ise Almanya'dır.⁹⁵ Bu sırada Almanya Bağdat demiryoluyla ilgilenmektedir.

Almanya'nın adayı terk etmesi ve 1897 savaşı sonrası II. Wilhelm'in İstanbul ziyareti Osmanlı-Alman dostluğunu iyice pekiştirmiştir.⁹⁶

Girit adasında muhtariyet kurulduktan sonra, adadan askerlerini çeken ve bundan sonra tarafsızlığını belirten iki devlet Almanya ve Avusturya'dır. Büyük devletler bu iki devletin yaklaşımını, aralarında çözümü engelleyici tek unsur olarak

⁹⁰ Adıyeke, *a.g.e.* s. 228.

⁹¹ *Osmanlı Gazetesi*, 15 Kanun-i evvel 1900, No 74, s. 8; 15 Nisan 1901, No 82, s. 4; 15 Eylül 1901, No 92, s. 7; 15 Eylül 1904, No 138, s. 3.

⁹² *Osmanlı Gazetesi*, 15 Ağustos 1902, No 110, s. 8; Prens George Yunanistan'a bağlanma isteğini sürekli gündeme getirmiştir. Mesela, 26 Nisan 1899 Girit milli meclisinin açılış töreninde meclisin açılışını Yunan Kralı adına yaptığını söylemiştir. Meclis binasının önünde Yunan bayrağını astırıp, meclis kürsüsünün arkasına Yunan Kral ve Kraliçesi'nin resimlerini astırmıştır. Bkz. Mâcid, *a.g.e.*, s. 66-67.

⁹³ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Kanun-i evvel 1898, No 25, s. 2.

⁹⁴ *Osmanlı Gazetesi*, 15 Şubat 1898, No 6, s. 1.

⁹⁵ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Mart 1898, No 7, s. 4.

⁹⁶ Hülagü, *a.g.m.*, s. 317.

görmüş ve ilhakin ertelenmesinden Almanya'ya sorumlu tutmuştur.⁹⁷

Osmanlı Gazetesi, sürekli eleştirdiği Avrupa devletlerinin faaliyetlerine karşı halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır.⁹⁸ Osmanlı Gazetesi'nde, çoğu makalede de Sultan II. Abdülhamit, Avrupa devletlerinin sözünden çıkmamak ve Avrupa devletlerine karşı pasif kalmakla suçlanmıştır.⁹⁹

Osmanlı Gazetesi, emperyalizm konusunda açık ve kesin bir tavır alabilmiştir. Bu tavrın gelişmesinde Girit isyanlarındaki Avrupa devletlerinin bahsi geçen faaliyetleri büyük etki yapmıştır.¹⁰⁰

6. OSMANLI GAZETESİ'NİN GİRİT KONUSUNU HALKA ANLATMA POLİTİKASI

Osmanlı Gazetesi ilk sayısında, halkın olup bitenleri anlaması ve kendilerini halka daha iyi anlatabilmek için duru bir dil kullanacaklarını vurgulamıştır.¹⁰¹ Girit konusunu ele alırken de bunu uygulamaya çalışmıştır. Gazete, Girit ile ilgili haber verme işini yaparken, bir taraftan da dönemin hükümdarı olan ve imparatorluğun kötü durumundan sorumlu tuttukları Sultan II. Abdülhamit'i eleştirmeyi de ihmal etmemiştir.

Öncelikle Osmanlı Gazetesi, basın elinde bulundurduğu gücü kullanarak Giritli Müslümanların davranışlarına yön vermek istemiştir. Buna örnek olarak, Girit'ten hicret eden Müslümanları göç etmemeleri konusundaki uyarıları verilebilir.¹⁰²

Osmanlı Gazetesi, yine elinde bulundurduğu basının gücünü kullanarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Müslümanların Girit konusuyla ilgili kayıtsız kalmalarını engellemeye çalışmıştır. Örneğin, "İzzet-i nefisten eser kalmadı" başlığını taşıyan bir makalede şöyle denilmektedir:

*"Abdülhamit hain bir padişah ve zalim bir halifedir. Bu anlaşıldı. Ya ulema-ya İslam nerede? Girit'teki dindaşlarımızın imdadına niçin yetişmezler. Koca âlem-i İslamiyet'te beş on bin lira iane toplamaz mı? İslam ecnebilere avuç açıyor. Bizde her tarafta o Müslümancasına izzet-i nefisten eser kalmadı."*¹⁰³

Bir başka makalede ise, Girit konusunda bilgi verildikten sonra "ne zamana kadar bu zulümlere katlanacaksınız?" diye Müslümanlara seslenilmektedir. Eğer Girit konusunda ses çıkarılmaz ise aynı olayın kendi başlarına geleceği iddia edilmektedir.¹⁰⁴

⁹⁷ Adıyeke, *a.g.e.*, s. 237.

⁹⁸ *Osmanlı Gazetesi*, 15 Şubat 1899, No 30, s. 5.

⁹⁹ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Haziran 1898, No 13, s. 2.

¹⁰⁰ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950)*, İmge Kitabevi, Ankara, 1995, s. 70.

¹⁰¹ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Kanun-i evvel 1897, No 1, s. 1.

¹⁰² *Osmanlı Gazetesi*, 1 Eylül 1899, No 43, s. 8.

¹⁰³ *Osmanlı Gazetesi*, 1 Kanun-i evvel 1898, No 25, s. 5.

¹⁰⁴ *Osmanlı Gazetesi*, 15 Eylül 1898, No 20, s. 1.

Osmanlı Gazetesi'nin Girit isyanlarını kullanarak propagandasını yaptığı bir başka nokta ise halka, kendilerinin ne kadar eğitime ihtiyaçlarının olduğunun sürekli hatırlatılmasıdır. Bahsi geçen fikirlerin işlendiği makalelerde, gazete tek kurtuluş yolunun eğitimden geçtiğini vurgulamaktadır.

Bu konuyla ilgili "Alakadar Olanlara İbret" başlıklı bir makalede Girit'te yaşayan Müslüman halkın içler acısı durumundan bahsedildikten sonra, Giritli Müslümanlara öğüt verilmektedir. Zulüm gören bu halkın cahillikten sefil halde olduğu vurgulandıktan sonra "bari çocuklarınızı eğitin" denilmektedir. Aynı makalede bu durum, Makedonya ve sair mahallerde bulunan Müslümanlara ibret olarak gösterilmektedir.¹⁰⁵

Bu noktada dikkatimizi çeken husus, Osmanlı Gazetesi'nin halkı etkileme konusunda değişik yollar denemesidir. Şöyle ki; gazete, bir konuda kendi düşüncesine uygun fikirler aşılama çalışmadan önce hep halkın kötü durumuna vurgu yapıp ondan sonra fikirlerini savunmaktadır. Örneğin, son verdiğimiz örneği ele alırsak görürüz ki; önce Giritli Müslümanların kötü hali uzun uzadıya anlatılmış daha sonra asıl söylenmek istenilenlere değinilmeye başlanmıştır. Burada verilmek istenen mesajın, sadece Giritli Müslümanlar için değil zaman

zaman isyan faaliyetlerinin görüldüğü Makedonya ve sair bölgeleri de kapsadığı vurgulanmıştır. Böylece, daha geniş kesimlere, bölgelere ulaşılma istenmiştir. Osmanlı Gazetesi'nin bütün sayıları incelendiğinde, bu yöntemin sürekli kullanıldığı görülmüştür.

Girit konusuyla ilgili Osmanlı Gazetesi, yaptığı propagandalarla halkı Sultan II. Abdülhamit'ten ayrı hareket etmeye teşvik etmiştir. Örneğin, Girit konusunun ele alındığı bir makalede yer alan şu cümleler kayda değerdir:

*"Yıldızı, Yıldızlılara bırakalım. Onlar hak yola gelmezler. Hepimizin maksadı bir mi? Eğer böyle ise şu sözün icrasına çalışmalıyız: Türkler harekete geçmeli, gelmiyorlar ise getirilmeli. Her kavmi-İsmaniyenin ıslahat isteyenleri bunu birinci vazife bilmeli. Zira, bizde bir kıyamın ön ayağı Türkler olamaz ise muvaffakiyet elde edilemez."*¹⁰⁶

Yukarıda belirttiğimiz gibi Osmanlı Gazetesi, Girit isyanlarını da kullanarak dönemin hükümdarı Sultan II. Abdülhamit'i sürekli eleştiri gündemlerinde tutmuşlardır. Özellikle imparatorlukta yaşayan halkın, yönetime karşı tepkide bulunmasını sağlamaya ya da bu fikri onların beynine Girit isyanlarını kullanarak yerleştirmeye çalışmıştır. Giritli muhacirlerin durumunun anlatıldığı bir makalede buna güzel bir

¹⁰⁵ Osmanlı Gazetesi, 15 Şubat 1899, No 30, s. 2.

¹⁰⁶ Osmanlı Gazetesi, 15 Kanun-ı evvel 1897, No 2, s. 1.

örnek vardır. Makalenin yazarı şunları söylemektedir:

“Fesuphanallah.... Bizim bu hükümetten hesap sormamak gibi her fenalığın sebebi olan miskinliğimiz daha ne kadar sürecek?”¹⁰⁷

Bu sözler, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Kanun-ı Esasi özlemini dile getirmesi bakımından kayda değerdir. Hesap sormak konusu, halkın bilinçlendirilmesi ve Sultan II. Abdülhamit'in tahttan indirilerek Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe konması olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu, konuyu halka mal etmenin gereği olarak görülmelidir.

7. SONUÇ

Akdeniz'de önemli bir mevkide bulunan ve Osmanlı İmparatorluğu ile Venedik arasında uzun mücadelelere sebep olan Girit adası, 1715'te Venedik'le kesin olarak bağları koparıldıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girdi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun vilayeti olan Girit adası, hoşgörünün hâkim olduğu bir şekilde yönetilmiştir. Çoğunluğunu Rumların oluşturduğu yerli halka, herhangi bir baskı uygulanmamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu güç kaybetmeye başladıktan sonra milliyetçilik fikirleri yayan Fransız İhtilali'nin de

etkisiyle imparatorlukta farklı etnik gruplarda isyan hareketleri görüldü. Bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan bu etnik gruplar arasında Yunanlılar da vardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüz halinden fayda sağlayacağını düşünen Avrupa devletleri de bu dönemde iş başındaydı. Avrupa devletlerinin özellikle Rusya'nın desteğiyle Yunanistan, 1828–1829 Osmanlı-Rus savaşı sonunda imzalanan Edirne Anlaşması ile bağımsızlığını kazandı. Girit isyanları da bütün bu sayılan faktörlerden sonra sıklığını ve şiddetini artırdı. Giritli Rumların isyanlarında, topraklarını genişletmek isteyen Yunanistan'ın büyük bir etkisi vardır.

Girit'te zaman zaman yaşanan isyanları önlemek amacıyla vilayetin yönetiminde önemli serbestlikler sağlansa da bu, amaçları Yunanistan'a bağlanmayı amaçlayan Giritli Rumları isyan etmekten alıkoymadı. Bu isyanların şiddeti, iki devleti 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'na götürdü.

Bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun üstünlüğü olmasına rağmen, Babıâli, Avrupa devletlerinin Yunanistan lehindeki tavırları nedeniyle, Yunanistan'a hak ettiği anlaşma şartlarını imzalatamadı. Üstelik bu savaş sonunda Girit adası muhtariyetini kazandı. Yönetici olarak ise Yunan Kralı'nın oğlu Prens George Avrupa devletlerinin desteğiyle atandı. Bundan

¹⁰⁷ Osmanlı Gazetesi, 29 Teşrinvevel 1898, No 23, s. 6.

sonraki Osmanlı İmparatorluğu'nun adadaki hâkimiyetinin simgesel olduğu söylenebilir.

Dönemin padişahı Sultan II. Abdülhamit'e muhalefetiyle bilinen ve yayın hayatına 1897 yılında başlayan Osmanlı Gazetesi, bu olayları iki ana ekseninde ele almıştır.

Bunlardan birincisi, imparatorlukta kopuş amacıyla çıkan Girit isyanları şark meselesinin bir parçası olarak görülmüştür. Özellikle, adadaki Avrupa devletlerinin Rumlar lehindeki tavrı, gazetenin bu saptamayı yapmasında etkili olmuştur. Kopuşları önlemek için ise önerilen, saraydan ayrı olarak ıslahat isteyen kişilerin oluşturduğu grubun ortak hareket etmesidir. Bahsedilen grubun, Babî'li'ye muhalif olan İttihat ve Terakki Cemiyetini işaret ettiği aşıkardır.

Bunlardan ikincisi, Sultan II. Abdülhamit'in imparatorlukta kötü yönetimini vurgulamaktadır. Sultan II. Abdülhamit'in, Girit'in yönetimiyle yeteri kadar ilgilenmeyip isyanlara sebep olması, Avrupa devletlerinin sözünden çıkamayıp olaylar karşısında çok pasif kalması, çare olarak ıslahat yapılması gerekirken buna eğilinmemesi, kötü haldeki Giritli Müslümanlara bir halife olarak gerekli yardımın yapılmaması gibi iddialarla

eleştirildiği görülmektedir. Özellikle, Giritli Müslümanların kötü hali gazetede

uzun uzun anlatılmış ve sorumlu olarak Sultan II. Abdülhamit görülmüştür.

Burada vurgulanması gereken nokta, Girit isyanlarının, Sultan II. Abdülhamit padişah olmadan önce de var olduğunun, Osmanlı Gazetesi'nin gözünden kaçıyor olmasıdır. Girit'teki yaşanan olayların Osmanlı İmparatorluğu'nun uğraşması gereken kaçınılmaz olaylar olduğu gerçeği yadsınarak, gazete tarafından sadece Sultan II. Abdülhamit'in yönetim tarzı eleştirilmiş ve suç yönetiminde bulunmuştur.

Yine vurgulamakta yarar vardır ki, ada, bunca eleştiriye karşın İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetiminde olduğu bir dönemde Balkan Savaşları sonrasında 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Anlaşmasının dördüncü maddesine göre büyük devletlere teslim edildi. 14 Aralık 1913'te ada, Yunanistan'a bağlandı.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, Girit isyanlarını, Osmanlı Gazetesi, Sultan II. Abdülhamit'e karşı bir eleştiri malzemesi olarak kullanmıştır. Her ne kadar bu koyu eleştirilerin arkasında bir toprak parçasının kaybedilmesinin verdiği sıkıntılı durum olduğu düşünülse de, asıl etkenin Osmanlı Gazetesi'nin yönetime karşı olan muhalefeti olduğunun belirtilmesi gerekir.

Gazete, halktan gelen mektupları da yayınlarında kullanarak halkın desteğini aldığını vurgulamıştır. Girit isyanlarını sürekli güdeme getirerek, "konunun

çözümünde pasif kalan padişahın bir kenara itilip” vatanın dağılmaktan kurtulmasını isteyen halkın çözüm için birleşip bir şeyler yapması gereği vurgulanmıştır. Cemiyete göre yapılabilecek olan tek şey, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin hararetle savunduğu Kanun-i Esasi'nin ilanıdır. Girit isyanlarının da ancak bu şekilde son bulacağı fikri ise gazetenin ana hareket noktası olmuştur.

Girit isyanları, Sultan II. Abdülhamit'in “baskıcı” yönetimine karşı Meşrutiyeti savunan İttihat ve Terakki Cemiyeti için ‘Neden meşruti idare’ sorusunun cevabı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan toprak kapmak isteyen devletler için ise bir velinimet idi.

8. KAYNAKLAR

- Abdülhamit, Sultan.(1987). Siyasi Hatıratım. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Adıyeke, Ayşe Nükhet.(2000). Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896 - 1908). Ankara :T.T.K.
- Akşin, Sina. (2001). Jön Türkler ve İttihat ve Terakki. İstanbul :İmge Kitabevi.
- Altundağ, Şinasi. (1997). “Mehmet Ali Paşa”, İslam Ansiklopedisi. Eskişehir: M.E.B.
- Armaoğlu, Fahir. (1997). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789- 1914). Ankara: T.T.K.
- Çakır, Hazma. (2002) Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri (Azınlık Basını, Türkçe Basın Dış Basın). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çavdar, Tevfik. (1995) Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950) Ankara: İmge Kitabevi.
- Halaçoğlu, Yusuf. (1980)“Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne Karşı Takip Ettiği Siyaset (1885-1918)”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C.I, Sayı 6. İstanbul,
- Hocaoğlu, Mehmed. (1998) II. Abdülhamit'in Muhtıraları. İstanbul:Kamer Yay.
- Hülagü, Metin M. (1999) ”1897 Osmanlı – Yunan Savaşının Sosyal, Siyasal ve Kültürel Sonuçları”, Osmanlı, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. C. 2.
- Işın, Mithat. (1945). Tarihte Girit ve Türkler, TC. İstanbul: Askeri Deniz Matbaası.
- İnuğur, Mustafa. (1993) Nuri Basın ve Yayın Tarihi, İstanbul: Der Yayınları.
- Karabekir, Kazım.(1993). İttihat ve Terakki Cemiyeti 1896- 1909. İstanbul: Emre Yayınları.

- Karal, Enver Ziya. (1988). Osmanlı Tarihi, C. VIII. Ankara: T.T.K. -----, 15 Eylül 1898, No 20.
- Kodaman, Bayram. (1993) 1897 Türk-Yunan Savaşı (Tesalya Tarihi), Ankara: T.T.K. -----, 1 Teşrincevvel 1898, No 21.
- Lewis, Bernard. (1996). Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Metin Kırathı, Ankara: T.T.K. -----, 29 Teşrincevvel 1898, No 23.
- Mâcid, Tamisci-zade Mehmed, Girit Hatıraları. (1977). Yay Haz. İsmet Miroğlu- İlhan Şahin. İstanbul: Kervan Kitapçılık. -----, 1 Kanun-i evvel 1898, No 25.
- Orhonlu, Cengiz. (1980)“Yunanistan’ın Osmanlı Devletine Karşı Takip Ettiği Siyaset (1866-1885)” İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C.I, Sayı 6. -----, 15 Kanun-i evvel 1898, No 26.
- Osmanlı Ansiklopedisi. (1999)“Siyasal tarih: II. Mahmud: 1808- 1839”.İstanbul : İz Yayıncılık. C. 6. -----, 1 Kanun sani 1899, No 27.
- Osmanlı Gazetesi 1. Kanun-ı Evvel 1897, No: 1. -----, 15 Şubat 1899, No 30.
- , 15 Nisan 1899, No 34.
- , 15 Mayıs 1899, No 36.
- , 1 Haziran 1899, No 37.
- , 1 Haziran 1899, No 41.
- , 15 Ağustos 1899, No 42.
- , 1 Eylül 1899, No 43.
- , 15 Teşrincevvel 1900, No 70.
- , 15 Kanun-i evvel 1900, No 74.
- , 15 Ağustos 1902, No 110 .
- Özcan, Azmi. (2002) “Sultan II. Abdülhamid”, Türkler, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları: C. 12.
- Özgen, Yüksel. (2004) II. Meşrutiyet Dönemi Meclis-i Mebusan’ında Dış Politika. Ankara: (HÜAİİTE Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Salâhi, Mehmed, Girit Mes’alesi 1866-1889. (1967). Yay Haz. Münir Aktepe. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Sertoğlu, Mithat. (1955)“Girit Tarihi”,
Resimli Tarih Mecmuası, C. 6, Sayı
71.

Shaw Stanford j.– Ezel Kural Shaw. (1983)
Osmanlı İmparatorluğu ve Modern
Türkiye. Çev. Mehmet Harmancı,
İstanbul: E Yayınları:C. II.

Simon, Bruno, Onaltıncı Yüzyıl Ortalarında
Osmanlı İmparatorluğu ve Girit
İlişkileri Hakkında Birkaç Not.
(1993). (X. Türk Tarih
Kongresinden Ayrı Basım), Çev.
Can Fişek. Ankara: T.T.K.

Strauss, Johann, Unutulmuş Bir Cemaat:
Girit Müslümanlarının Abdülhamid
Devrindeki, İkinci Meşrutiyet
Devrindeki ve İlhaktan Sonraki
Faaliyetleri, (XI. Türk Tarih
Kongresinden Ayrı Basım). (1994).
Ankara: T.T.K.

Tukin, Cemal. (1945) “Girit”, İslam
Ansiklopedisi, M.E.B., İstanbul,
1964, C. 4.

----- “Osmanlı İmparatorluğu’nda Girit
İşyanları 1821 Yılına Kadar Girit”,
Ankara: : Belleten, C. IX, Sayı 34 .

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1988). Osmanlı
Tarihi, C. III., I. Kısım. Ankara:
TTK.